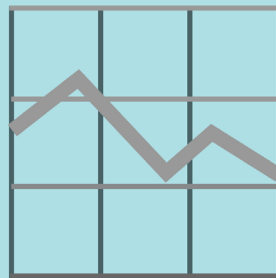

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” - ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN: 1857-7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2019
YEARBOOK
2019**

ГОДИНА 11

VOLUME XVIII

**GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS**

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857-7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2019**

**YEARBOOK
2019**

ГОДИНА 11

VOLUME XVIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева-Ѓудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска	Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Благица Колева	Prof. Blagica Koleva, Ph.D
Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски	Prof. Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц. д-р Златко Бежовски	Zlatko Bezovski, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска	Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Благица Колева	Prof. Blagica Koleva, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска	Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
---------------------------------------	--

Јазично уредување Language editor

Вангелија Цавкова	Vangelija Cavkova
-------------------	-------------------

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
----------------	----------------

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ 10-А	Krste Misirkov 10-A.,
п.фах 201, 2000 Штип,	PO box 201 2000 Stip,
Република Северна Македонија	Republic of North Macedonia

**СОДРЖИНА
CONTENT**

- 7** Ацо Новески, Проф. д-р Трајко Мицески
ВЛИЈАНИЕТО НА МЕНАџЕРСКОТО ДЕЛЕГИРАЊЕ ВО СОЗДАВАЊЕТО НА УСПЕШНИ БИЗНИС ПРАКТИКИ ВО ТРГОВИЈАТА И СЕРВИСИРАЊЕТО НА АВТОМОБИЛИ
- 27** Александра Јанчева, Катерина Боковска
КОНЕЧЕН РЕВИЗОРСКИ ИЗВЕШТАЈ
- 39** Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски, д-р Костадинка Панова, Проф. д-р Благица Колева
АНАЛИЗА НА ГЛОБАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ТЕКОВИ ЗА ВРЕМЕНСКИОТ ПЕРИОД 2008-2018 ГОДИНА
- 47** Ивана Нацева, Проф. д-р Трајко Мицески
БИЗНИС ПЛАНОТ КАКО ФАКТОР ЗА РАЗВИВАЊЕ НА УСПЕШЕН БИЗНИС
- 65** Јулија Нанова, Проф. д-р Јанка Димитрова
КАКО ДО ДОСТАТЕН И СООДВЕТЕН РЕВИЗОРСКИ ДОКАЗ?
- 79** д-р Костадинка Панова, Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски,
доц. д-р Влатко Пачешкоски
АНАЛИЗА НА ТРГОВСКИТЕ РЕЛАЦИИ МЕЃУ ЕВРОПСКАТА УНИЈА И РУСИЈА
- 85** Моника Алексовска, Проф. д-р Трајко Мицески
КРЕИРАЊЕ НА КАРИЕРНИОТ РАЗВОЈ НА ЛИДЕРОТ СО ПРЕФЕРИРАЊЕ НА МЕНАџМЕНТОТ НА ЛИЧНИОТ РАЗВОЈ И ОДНЕСУВАЊЕ
- 103** Марија Арапова, Проф. д-р Јанка Димитрова
ПОТРЕБАТА ОД ИТ ЕКСПЕРТ ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРОЦЕСОТ НА РЕВИЗИЈА НА ФИНАНСИСКИТЕ ИЗВЕШТАИ
- 115** Стефан Мицев, Проф. д-р Трајко Мицески
УЛОГАТА НА МЕНАџЕРОТ ВО ПОДИГНУВАЊЕ НА КВАЛИТЕТОТ НА МЕНАџМЕНТОТ СО ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ЗА КРЕИРАЊЕ НА ПРАВИЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ПРОДАЖБАТА
- 127** Стефанија Трајчева, Проф. д-р Трајко Мицески
ПРАВИЛНОТО ОРГАНИЗАЦИСКОТО ОДНЕСУВАЊЕ КАКО ФАКТОР ЗА ПОДИГНУВАЊЕ НА ИМИѢТОТ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА
- 153** Валентина Зафироска, Проф. д-р Трајко Мицески
УЛОГАТА НА МЕНАџМЕНТОТ ВРЗ МОТИВИРАЊЕТО НА ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО
- 175** Проф. д-р Весна Георгиева Свртинов, Проф. д-р Јанка Димитрова,
Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски, Проф. д-р Круме Николовски
ФАКТОРИ КОИ ВИЈААТ НА БРУТО ДОМАШНИОТ ПРОИЗВОД ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
- 185** Проф. д-р Весна Георгиева Свртинов, Проф. д-р Оливера Георгиева-Трајковска,
Проф. д-р Благица Колева, Доц. д-р Влатко Пачешковски
ДЕТЕРМИНАНТИ НА ЛИКВИДНОСТА НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

АНАЛИЗА НА ТРГОВСКИТЕ РЕЛАЦИИ МЕЃУ ЕВРОПСКАТА УНИЈА И РУСИЈА

д-р Костадинка Панова¹, проф. д-р Емилија Митева-Кацарски²,
доц. д-р Влатко Пачешкоски³

¹ Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
kostadinka.cabuleva@ugd.edu.mk

² Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
emilija.miteva@ugd.edu.mk

³ Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Апстракт

Сè до приклучувањето на Русија во Светската трговска организација (СТО), кое се случи во 2012 година, политичките и економските односи на ЕУ со Русија се засновани на Договор за партнерство и соработка. Договорот има за цел да промовира трговија и инвестиции и да развие хармонични економски односи меѓу ЕУ и Русија. Од 2012 година, кога Русија се приклучи кон СТО, трговските односи меѓу ЕУ и Русија се регулираат со правилата на СТО. Надворешната трговска размена помеѓу овие две земји во анализираниот период бележи континуиран раст сè до 2008 година, додека во 2009 година е забележан пад на трговската размена поради настанатата економска криза која го зафати светот. Трговската размена бележи пад и во 2013 година, а тоа се должи на економската криза во Русија. Во 2014 година ЕУ вовеле и прошири низа дипломатски и економски санкции против Руската Федерација во знак на протест поради вмешаноста на Русија во дестабилизирање на Украина и прекршување на територијалниот интегритет на Украина. Како резултат на воведените санкции, трговската размена меѓу ЕУ и Русија бележи пад.

Клучни зборови: Европска унија, Русија, трговија, СМТК.

ANALYSES OF THE TRADE RELATIONS BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND RUSSIA

PhD Kostadinka Panova¹, Associate professor Emilija Miteva-Kacarski²,
Assistant professor Vlatko Paceskoski³

¹“Goce Delcev” University, Stip, Macedonia
kostadinka.cabuleva@ugd.edu.mk

²Faculty of Economics, “Goce Delcev” University, Stip, Macedonia
emilija.miteva@ugd.edu.mk

³Faculty of Economics, “Goce Delcev” University, Stip, Macedonia
vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Abstract

Until Russia joins the World Trade Organization (WTO) in 2012, the EU's political and economic relations with Russia have been based on a Partnership and Cooperation Agreement (PCA). The Agreement aims to promote trade and investment and develop harmonious economic relations between the EU and Russia. Since 2012, when Russia joined the WTO, EU-Russia trade relations have also been framed by WTO rules. The foreign trade between these two countries in the analyzed period registered continuous growth until 2008, while in 2009 the trade exchange decreased due to the economic crisis that hit the world. EU trade with Russia declined also in 2013 due the economic crisis in Russia. In 2014 EU introduced and extended a series of diplomatic and economic sanctions against the Russian Federation in protest of Russia's involvement in destabilizing Ukraine and violating Ukraine's territorial integrity. As a result of the imposed sanctions, trade between the EU and Russia declined.

Key words: European Union, Russia, trade, SITC.

1. Вовед

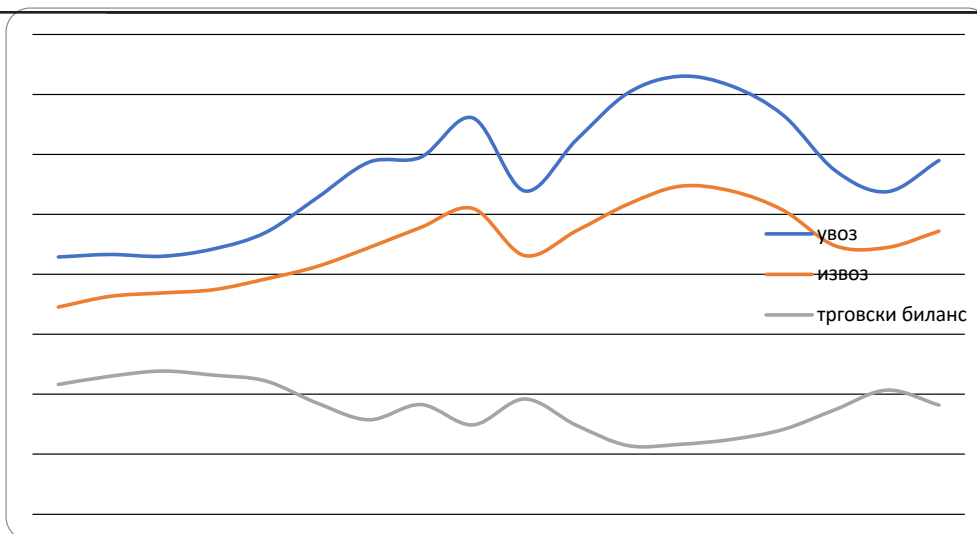
До почетокот на украинската криза, Русија се сметаше за „стратешки партнер“ на ЕУ, а мултидимензионалната природа на овој однос се рефлектираше во голем број области на соработка, вклучувајќи ја и трговијата. Русија се приклучи кон Светската трговска организација (СТО) во август 2012 година после 18 години пред пристапни преговори. Иако ЕУ е главен трговски партнер на Русија, а Русија трет најважен трговски партнер на ЕУ, трговските и економските односи меѓу овие земји се полни со многу пречки. Пристапот на Русија во СТО е позитивно прифатен од страна на ЕУ бидејќи се воспостави мултилатерална рамка за трговските односи и решавање на спорови врз основа на правилата на СТО. Меѓутоа, со нелегалното анектирање на Крим од страна на Русија, ЕУ започна да ги преиспитува своите билатерални односи со Русија, откажувајќи ги самитите со земјата и стопирање на процесот за визна либерализација и преговорите за современ рамковен договор меѓу ЕУ и Русија.

2. Карактеристики на трговските политики на ЕУ и Русија

Русија е единствената држава од главните трговски партнери на ЕУ која најдоцна се вклучува во СТО и тоа на 22 август 2012, а тоа доведе до негативно влијание врз регулирањето на трговските и економските односи помеѓу ЕУ и Русија. Со оглед на тоа што не можеа директно да се применат бројните договори во рамките на СТО, тие се воведуваа преку посебен дел на Спогодбата за партнерство и соработка меѓу ЕУ и Русија, потпишан во 1994 година и влезе во сила во 1997 година [1]. Договорот има за цел да промовира трговија и инвестиции и да развие хармонични економски односи меѓу ЕУ и Русија. Во чл. 10, дел III од овој договор стои дека: „Европската заедница и Русија ќе си доделат една на друга принцип на најповластена нација опишан во член 1, став 1 од ГАТТ“ [2]. Понатаму, во договорот се цитирани речиси сите членови на ГАТТ кои стануваат задолжителни за договорните страни. Посочениот Договор за партнерство и соработка е со десетгодишен рок, со обновување на годишно ниво и истиот да се надградува преку преговарање за нов договор помеѓу ЕУ и Русија, обезбедувајќи сеопфатна рамка за билатерални односи. Новиот договор да биде изграден врз основа на правилата на СТО и да вклучува стабилни, предвидливи и балансирали правила за билатерални трговски и инвестициски односи. Преговорите започнаа во 2008 година, но тие беа запрени во 2010 година затоа што немаше напредок во делот на трговијата и инвестициите [3]. Преговорите, но и некои активности во постојниот договор, беа прекинати после нелегалното анектирање на Крим и дестабилизацијата на Украина во 2014 година. Од пристапувањето на Русија кон СТО во 2012 година, ЕУ има поднесено четири тужби во СТО против Русија и тоа првата тужба беше поднесена 2013 година поради воведување на такси за рециклажа на увозни автомобили, во 2014 година ЕУ поднесува уште три тужби против Русија и тоа поради забраната за увозот на свинско месо од Европа; анти-дампинг увозната царина на лесни комерцијални возила и поради прекумерните увозни царини, кои Русија започнува да ги намалува од мај 2017 година.

3. Трговска размена на ЕУ со Русија за временскиот период 2000-2017 година

Вредноста на трговската размена меѓу ЕУ28 со Русија за временскиот период 2000-2017 година, илустративно е прикажана на графикон:

Графикон 1: Трговска размена на ЕУ28 со Русија, 2000-2017 година (милијарди евра)

Извор: Eurostat -EU trade since 1988 by SITC [DS-018995]

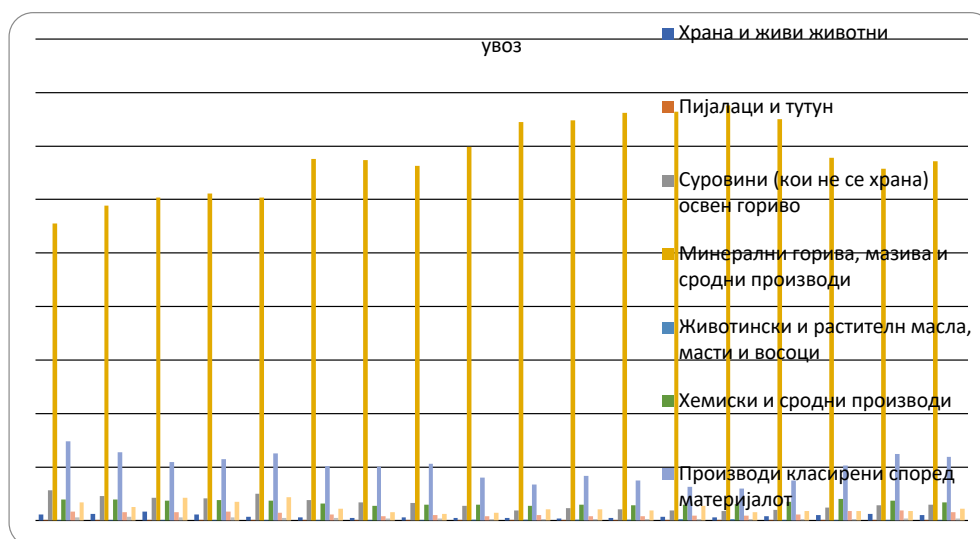
Од самиот графикон може да забележиме флукуација во меѓусебната трговија. Недоволната извозна ориентираност и високата увозна зависност во надворешно-трговската размена на ЕУ со Русија резултира со низок степен на покриеност на увозот со извозот, односно голем трговски дефицит. Од 2000 година до 2008 година, меѓународната трговија на стоки помеѓу ЕУ и Русија се карактеризира со пораст, но и континуиран дефицит. Значително опаѓање се забележува во 2009 година како резултат на економската криза која го зафати светот, а потоа следи закрепнување и достигнување на трговски врв во 2012 година и повторно намалување на трговската размена од 2013 година поради економската криза во Русија [4]. Во 2014 година падот на трговската размена продолжува како резултат на украинската криза и нејзиното припојување кон Русија [5]. Настанатиот конфликтот во Украина доведе до воведување на санкции од страна на ЕУ и контра-мерки од Русија. ЕУ воведо и прошири низа дипломатски и економски санкции против Руската Федерација во знак на протест поради вмешаноста на Русија во дестабилизирање на Украина и прекршување на територијалниот интегритет на Украина. Русија се одмазди со ембарго на одредени земјоделски производи, суровини и храна, наведувајќи дека се кршат стандардите за безбедност на храна. Намалената трговска размена продолжи до 2016 година, додека во 2017 година се бележи како раст како од страна на извозот, така и од увозот.

Од Графикон 1 може да се забележи негативен трговскиот биланс во текот на целиот период. Трговски дефицит од рекордни 92 милијарди евра има во 2012 година, а тоа главно се должи на увозот на енергија од Русија кој изнесува 133 милијарди евра. Наредните години следи континуирано намалување, а во 2016 година како резултат на ниските цени на нафта и природниот гас трговскиот дефицит е намален на 46 милијарди евра [6], а во 2017 година е зголемен на 59 милијарди евра.

Во анализираната временска серија континуиран раст во увозот и извозот е забележан од 2000 година па сè до 2008 година. Во 2009 година се забележува големо намалување од страна на извозот и тоа од 105 милијарди евра во 2008 година на 66 милијарди во 2009 година, но потоа следи зголемување и достигнува значајна вредност од 123 милијарди во 2012 година, од 2013 година па натаму континуирано се намалува и во 2017 година извозот изнесува 86 милијарди евра. Увозот се движеше во иста насока, т.е. пад од 180 милијарди во 2008 година на 119 милијарди во 2009 година, а потоа раст

на рекордно ниво од 215 милијарди милијарди во 2012 година и повторно пад од 2013 година, па натаму што во 2017 година увозот изнесува 145 милијарди евра.

Согласно расположливите податоци во Eurostat за Стандардната меѓународна трговска класификација (СМТК), извршена е анализа на структурата на увозот на производи од Русија според секторите на СМТК за временски период 2000-2017 година и истата е прикажана во Графикон 2.

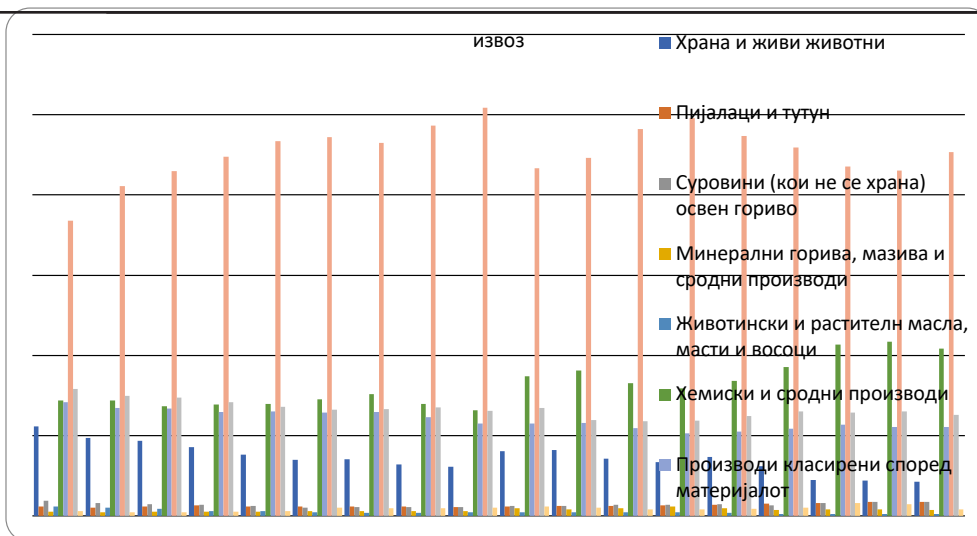

Графикон 2: Структура на увоз од Русија според секторите на СМТК, 2000-2017 година

Пресметка на авторите според податоци од Еуростат

Овде се доаѓа до констатацијата дека, согласно СМТК, доминантна категорија на производи е минерални горива, мазива и сродни производи чие учество во увозот во 2000 година изнесува 55,5 %, додека во 2017 година 67,2 %. Важно е да се истакне дека Русија е главен снабдувач на енергетски производи на ЕУ. Потоа следува категоријата производи класирани според материјалот со учество од 15 % во 2000 година и 12 % во 2017 година.

Во Графикон 3 е прикажана структурата на извозот на производи во Русија според секторите на СМТК, 2000-2017 година.

Графикон 3: Структура на извозот во Русија според секторите на СМТК, 2000-2017 година

Пресметка на авторите според податоци од Еуростат

Од страна на извозот, доминираат машини и транспортни уреди чие учество во 2000 година изнесува 37 % од извозот, додека во 2017 година учеството на оваа категорија производи изнесува 45 %. После нив се хемиски и сродни производи, различни готови производи и производи класирани според материјалот.

4. Заклучок

Согласно СМТК, доминантна категорија на производи во увозот е минерални горива, мазива и сродни производи. Со оглед на тоа што ЕУ е најголем потрошувач на руски гас, меѓу мерките што ги презема ЕУ е и диверзификација на изворите на енергија преку промовирање на домашни опции. Од страна на извозот, доминираат машини и транспортни уреди.

Сè до приклучувањето на Русија во Светската трговска организација (СТО), кое се случи во 2012 година, политичките и економските односи на ЕУ со Русија се засновани на Договор за партнерство и соработка. Пристапот на Русија во СТО е позитивно прифатен од страна на ЕУ бидејќи се воспостави мултилатерална рамка за трговските односи и решавање на спорови врз основа на правилата на СТО. Меѓутоа, со нелегалното анексирање на Крим од страна на Русија, ЕУ започна да ги преиспитува своите билатерални односи со Русија, откажувајќи ги самитите со земјата и го стопираше процесот за визна либерализација и преговорите за современ рамковен договор меѓу ЕУ и Русија. Извозот во Русија од 23 милијарди евра во 2000 година е зголемен на 86 милијарди евра во 2017 година, зголемување има и од страна на увозот и тоа од 64 милијарди евра во 2000 година на 145 милијарди евра во 2017 година. Критични години каде се бележи пад на трговската размена е 2009 година како последица од економската криза, 2013 година поради економската нестабилност на Русија и 2014 година поради настанатиот конфликт и присоединување на Крим кон Руската Федерација.

Специфичниот придонес на санкциите за забележаниот пад на трговијата на ЕУ со Русија после 2013 година е тешко да се утврди. Непосредно пред да се воведат санкциите, има и други фактори кои имаат влијание врз намалената трговска размена помеѓу овие две земји, а еден од тие фактори е и падот на меѓународната цена на нафтата. Иако е тешко да се предвиди насоката на протокот на трговија во иднина, можеме да кажеме дека позитивниот тренд во 2017 години може да води кон нормализација на трговијата ЕУ-Русија во иднина, и покрај нерешените кризи во Крим и Украина.

Користена литература:

- [1] European commission, <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/>, преземено на 20.09.2019;
- [2] [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:21997A1128\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:21997A1128(01)) преземено на 20.09.2019;
- [3] https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/35939/european-union-and-russian-federation_en, преземено на 23.09.2019;
- [4] Fritz, O., Christen, E., Sinabell, F., & Hinz, J. (2017). Russia's and the EU's Sanctions. Economic and Trade Effects, Compliance and the Way Forward. *WIFO Studies*;
- [5] Bali, M. (2018). The Impact of Economic Sanctions on Russia and its Six Greatest European Trade Partners: a Country SVAR Analysis. *Финансы и бизнес*, 14(2), 45-67;
- [6] Kastakova, E., & Baumgartner, B. (2017). The evaluation of the EU trade with Russia based on the analysis of selected indices: Revealed comparative advantages, intra-industry trade and trade intensity. *Business and Economic Horizons (BEH)*, 13(1232-2019-714), 428-438.